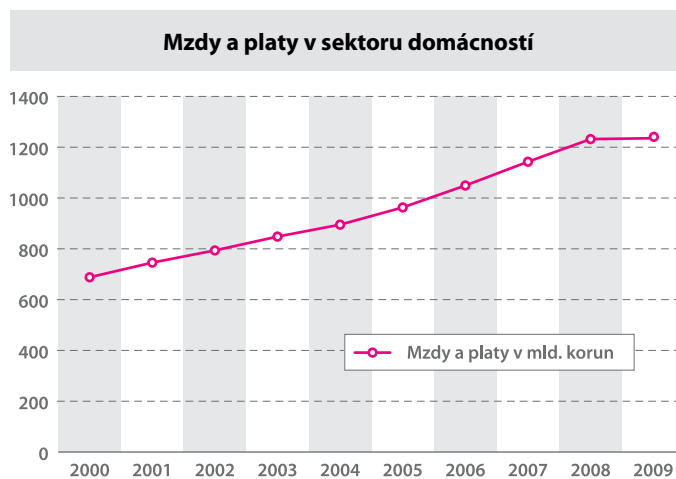

Krize jako chytrá horákyně: v českých domácnostech byla i nebyla

Šrámy, které utrpěly české domácnosti vlivem hospodářské krize v roce 2009, nebyly příliš hluboké. Plyne to z analýzy jejich úhrnných příjmů a spotřeby spolu s užitím peněz, které dokázaly odložit v podobě různých typů úspor a investic. Dopad krize však vnímá každá domácnost jinak. Řada z nich se s výsledkem úhrnných čísel ztotožnit nemůže. Ale národní účetnictví pracuje s velkými čísly a o zákonu velkých čísel a ošidnosti průměrů ví mnohé nejen statistici. Tak jak to tedy bylo v úhrnu?

Nakládání s penězi ve smyslu příjmů a výdajů domácností mapuje statistika dvojnásobným způsobem. Jednak vyhodnocuje odpovědi těch domácností, které pro ni vedou rodinné účetnictví a následně je zpracovává tak, aby výsledek odpovídal celé populaci. Druhý pohled pak nabízí národní účetnictví, které pro tyto účely komponuje zvláštní bilanci: má stranu zdrojů obsahující různé typy příjmů domácností (v hrubé nebo čisté podobě) a dále stranu užití, které dominují výdaje domácností na individuální spotřebu a menší část tvoří jejich hrubé úspory. Tento komplexní ukazatel, schopný mapovat toky peněz v sektoru domácností, se nazývá hrubý disponibilní důchod. Změny v něm ukázaly, že celkové příjmy českých domácností klesly v krizovém roce 2009 proti ro-

ku 2008 pouze nepatrně, jejich spotřeba rovněž jen neznatelně stoupla a vytvořené úspory byly zhruba o desetinu slabší. Hmotné investice domácností dokonce narostly. Jen novým úsporám ve formě finančních produktů museli Češi v roce 2009 pustit žilou. Pojďme však na čísla.

Peněžní zdroje domácností v úhrnu stagnovaly

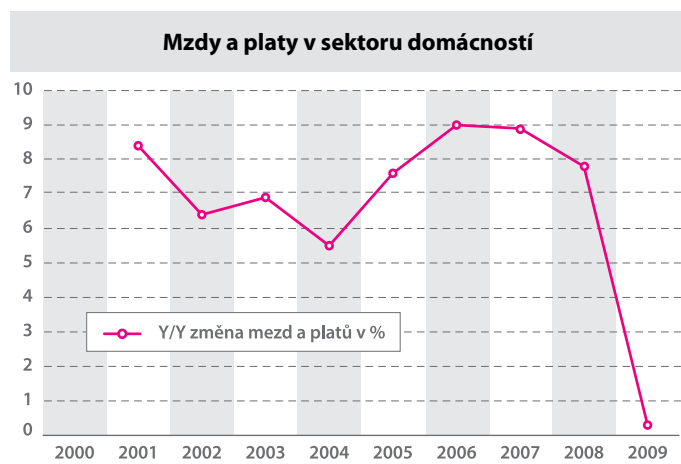
Výpadek celkových peněžních zdrojů českých domácností byl v roce 2009 ve srovnání s rokem 2008 jen zcela nepatrný – jejich hrubý disponibilní důchod se snížil o 11,1 mld. korun, což je při jeho téměř dvoubilionové výši (1 976 mld. korun) částka prakticky zanedbatelná.

Pokud však srovnáme praktickou stagnaci hrubého disponibilního důchodu českých domácností v roce 2009 (-0,6 %) s jeho předchozími tempy, ukazuje se samozřejmě zhoršení – v letech 2005–2008 rostl úhrn příjmů českých domácností v průměru ročně o silných 7,8 %, tj. dokonce rychleji než nominální HDP (+7 %). Takto

vysoký růst hmotné úrovně života českých domácností přinesla silná a relativně dlouhá ekonomická konjunktura. Předchozí slabší průměrné roční tempo hrubého disponibilního důchodu z let 2000–2004 (+4,8 %) ovlivnilo i jeho dynamiku za celé období 2000–2008 (+6,2 % ročně). Samotný krizový rok 2009 pak průměrné roční tempo růstu úhrnných příjmů českých domácností za dekádu snížil na 5,4 %, což bylo jen o málo méně, než kolik činil za roky 2000–2009 průměrný růst ekonomiky (+5,8 %). Jak se však vyvíjely jednotlivé typy příjmů?

Mzdy stouply, příjmy z podnikání a kapitálu poklesly

Při pohledu na jednotlivé zdroje příjmů působí jako paradox, že příjmy z práce (mzdy a platy) při poklesu ekonomiky dokonce velmi nepatrně stouply. Jak je to možné, když ztráty pracovních míst byly statistické a podle všech makroekonomických pouček by měl být nižší i objem vyplacených mezd? Tento paradox české ekonomiky je vysvětlitelný dvěma faktory – zčásti nižší nemocností, více však propouštěním především nízkopříjmových zaměstnanců, což neovlivnilo celkový objem mezd v takové míře, jako kdyby práci

ztráceli zaměstnanci s vyššími příjmy. Mzdy a platy, tvořící téměř dvě třetiny hrubého disponibilního příjmu českých domácností, tak stouply proti roku 2008 o 0,3 %.

Naproti tomu příjmy českých domácností z podnikání, představující zhruba čtvrtinu jejich celkových peněžních zdrojů, v roce 2009 ve srovnání s rokem 2008 poklesly (-8,8 %). Šlo o logický dopad krize poptávky na segment živnostníků a jejich zisky.

K nejvýraznějšímu propadu však došlo v tzv. čistých příjmech domácností z vlastnictví – v nich hraje prim především rozdíl mezi objemem úroků, které domácnosti dostanou za své vklady u peněžních institucí a objemem úroků, které jim zaplatí za získané půjčky. V roce 2009 klesly jedny i druhé – u přijatých úroků jednak vlivem nízkých úrokových sazeb, ale hlavně tím, že lidé vybírali své vklady deponované na termínovaných a spořicí účetech a přesouvali je ve značné míře na účty netermínované. Současně s tím se ztenčil i objem úroků, které domácnosti platily finančním institucím za poskytnuté úvěry, vysvětlitelný zmírněním zadluženosti v podobě drahých spotřebitelských úvěrů. Celkově se tak čisté příjmy českých domácností z vlastnictví v roce 2009 výrazně zredukovaly na 100 mld. korun ze 132 mld. korun v roce 2008.

Ovšem kromě vyjmenovaných druhů příjmů pomohl udržet fi-

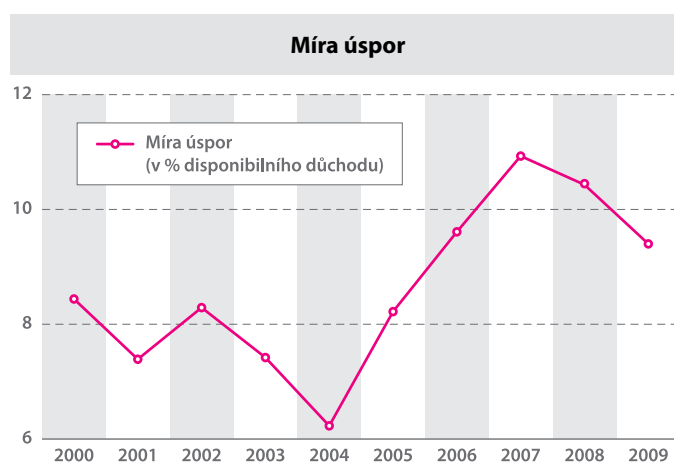
nanční zdraví českých domácností v roce 2009 ještě další významný hráč – přerozdělovací systém.

Přerozdělení pomohlo

Toky peněz mezi sektorem domácností a vládním sektorem (a naopak) jsou operacemi přerozdělení. Právě ty ovlivnily v roce 2009 výrazně skutečnost, že dopady krize na sektor domácností byly snesitelné – od vládního sektoru získaly domácnosti v čistém vyjádření o 75 mld. korun více než v roce 2008. Bylo to tím, že jednak do systému méně odvedly, jednak z něj více získaly.

Na běžných daních z příjmů a z majetku zaplatily české domácnosti o 14 mld. korun méně ve srovnání s rokem 2008, a na sociálních příspěvcích (bez příspěvků zaměstnavatelů) o 16 mld. méně. Platby od domácností vládnímu sektoru tak byly v roce 2009 meziročně nižší o 30 mld. korun. Naopak peněz přijatých od vládního sektoru (především sociálních dávek) bylo proti roku 2008 o 45 mld. korun více, protože krizový stav ekonomiky si logicky vynutil potřebu vyplácet více dávek než ve fázi růstu ekonomiky.

Saldo z přerozdělení v roce krize tak výrazně stoupl na 145 mld. korun. Dá se odhadnout, že díky daňovým změnám a „zastropování“ plateb pojistného mohly ze zmíněných 30 mld. korun, které zůstaly domácnostem v ro-

ce 2009 oproti roku 2008 „v kapse“, těžit především domácnosti vysokopříjmové. Naopak domácnostem s nízkými příjmy pomohl v době ekonomické krize systém přerozdělení posílením přijatých sociálních dávek.

Růst spotřeby ochabl, přírůstek úspor se snížil

Otevřené horizonty spotřeby patrné od 90. let minulého století a především mentální změny v náhledu na dluhy katapultovaly výdaje českých domácností na konečnou spotřebu v roce 2008 na 1,804 bil. korun. Za roky 2000-2008 stouply výdaje reálně o 33 %, nominálně o 59 % (za telekomunikační služby vydaly domácnosti zhruba třikrát více stejně jako za zdraví, za potraviny utratily o 41 % více). V roce 2009 (+0,03 %) pak zůstala spotřeba domácností prakticky na úrovni předchozího roku, když stoupla o pouhých 666 mil. korun, tj. 0,03 %. I tak byly spotřební výdaje v tomto roce vyšší proti výdajům v roce 2000 o téměř půl bilionu korun. Přestože k meziročnímu snížení spotřeby nedošlo, lze výraznou ztrátu jejího tempa (v roce 2008 vzrostla o téměř 9 %) přičíst dopadům krize.

Schopnost odkládat nespotřebovanou část příjmů jako úspory se u českých domácností v roce 2009 snížila. Lidé uspořili 185 mld. korun, což bylo o 11 % méně

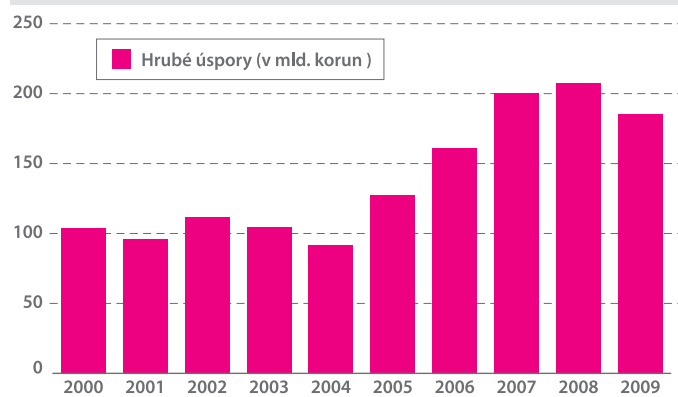
než v roce 2008 (207 mld. korun). Klesla tak i míra úspor (na 9,4 %) poměřující hrubé úspory k výši hrubého disponibilního důchodu, přesto však zůstává třetí nejvyšší v dekádě 2000–2009. Jak lidé s úsporami naložili?

Silnější hmotné investice, slabé finanční úspory

Hmotné investice českých domácností v krizovém roce 2009 neklesly, naopak překvapivě stouply (+7,7 mld. korun na 190 mld. korun). Mírně se totiž snížily již v roce 2008 (-4,1 mld. korun). Toto zjištění může souviset s propadem poptávky na realitním trhu v roce 2008, protože většina pořízených hmotných fixních aktiv souvisí u českých domácností s investicemi do bydlení (poklesly hodnoty pořízení jak nových tak i použitých fixních aktiv). Přitom dlouhodobě převažuje pořizování těch použitých, což souvisí hlavně s privatizační stávajícími byty – např. v roce 2008 pořídily české domácnosti nová fixní aktiva v hodnotě 143 mld. korun, ale použitá fixní aktiva za 253 mld. korun.

Naopak umístění nespotřebované části příjmů do finančních produktů a hotovosti české domácnosti v roce 2009 výrazně omezily – přírůstek oběživa a vkladů spadl na polovinu (z historických +188 mld. korun v roce 2008

Hrubé úspory domácností

na +99 mld. korun), objem peněz v oběhu dokonce o 14 mld. korun poklesl. Přírůstek netermínovaných vkladů však ve srovnání s rokem 2008 výrazně nižší nebyl (97 mld. korun proti 113 mld. korun) a domácnosti tak zřejmě preferovaly vyšší likviditu – už pouze doznával jev charakteristický zejména pro rok 2008, kdy přesun peněz na netermínované účty byl extrémní a souvisel s počínajícími obavami o budoucnost v posledních měsících roku 2008. Podstatně nižší byl i přírůstek peněz domácností v penzijních fondech (+14 mld. korun proti +24 mld. korun v roce 2008). Na životním pojištění sice stoupl, ale především vlivem metodické změny ve vykazování.

Domácnosti a dluhy: zmoudření?

Krise výrazně zasáhla chuť domácností dále se zadlužit. Nové půjčky byly ve srovnání s rokem 2008 jen

asi třetinové (+54 mld. proti +144 mld. korun). Podepsala se na tom jak zhoršená schopnost českých domácností přijímat další závazky daná nepochybně krizí, tak i větší obezřetnost bank. Přesto celkové stavy půjček obyvatelstvu od bank v roce 2009 dále narůstaly (na 897 mld. korun z 808 mld. korun v závěru roku 2008), zatímco stavy půjček od nebankovních zprostředkovatelů (společnosti splátkového prodeje, leasingové společnosti), směřované především na spotřebu, velmi dramaticky poklesly (o 28 mld. korun na 111 mld. korun v závěru roku 2009).

To odráží charakter zadluženosti českých domácností, sledujeme-li jejich sociální status daný příjmy. Právě ten ovlivnil jaké jsou dopady krize na zadluženost. Zatímco půjček na spotřebu využívají spíše domácnosti s nižšími příjmy a získávají je hlavně právě od nebankovních společností, o úvěry na bydlení žádají – a vzhledem ke své

bonitě je také dostávají – domácími výšepríjmové. Proto krizový rok 2009 výrazně zredukoval nové půjčky na spotřebu u lidí s nižšími příjmy, kteří také více doplatili na vývoj na trhu práce. Ti s vyššími příjmy naopak posílili svoji bonitu po zavedení legislativních změn (zastropování pojistného, výraznější pozitivní efekt byl u nich i v případě rovné daně).

Sektor domácností docílil i za krize přebytku

Praktická stagnace úhrnných příjmů i spotřeby českých domácností za krize v roce 2009 nedevalovala finanční kondici českých domácností. Ale jen na první pohled. Je nutné si uvědomit, že předchozí růsty příjmů v podobě hrubého disponibilního důchodu domácností stejně jako dynamika jejich výdajů na spotřebu byla vlivem ekonomické konjunktury extrémně vysoká. Z tohoto úhlu, tj. jako vý-

razná ztráta dynamiky, byl dopad krize na české domácnosti citelný. Nižší přírůstek úspor rozdělily české domácnosti na investice do hmotných aktiv souvisejících především s bydlením, které byly proti roku 2008 dokonce vyšší. Naopak silnou redukcí zaznamenala finanční akumulace a také výrazně nižší nové dluhy domácností v roce 2009.

I přesto, že aktiva českých domácností se zvýšila v roce 2009 podstatně méně než v roce 2008 (+133 mld. korun proti 242 mld. korun), byl tento sektor schopen celkově hospodařit s přebytkem (+14 mld. korun) použitelným pro financování těch sektorů české ekonomiky, které v krizovém roce 2009 vykazovaly schodek hospodaření.

Ing. Drahomíra Dubská, CSc.
sekce makroekonomických statistik

Růst důvěry pokračuje

Výsledky měsíčního konjunkturálního průzkumu za prosinec 2010 uzavřely řadu dvanácti informací sledujících celkovou důvěru v domácí ekonomiku. Poskytly tak zároveň příležitost k prvnímu bližšímu hodnocení celého roku 2010.

Výsledky průzkumů signalizovaly v průběhu roku křehké ožívání české ekonomiky. Z našich šetření vyplývá, že toto ožívání bylo výrazně diferencované a závislé zejména na vývoji poptávky po českém exportu.

Indikátor spotřebitelské důvěry v první polovině roku 2010 kolísal nad úrovní indikátoru důvěry podnikatelů, což souviselo především s poklesem nezaměstnanosti a nízkou inflací. V druhé polovině roku přešel do poklesu, který se v prosinci 2010 zastavil. Hlavním důvodem byly rostoucí ceny potravin a první dopady fiskálních úspor.

Průmysl – opora pozitivního vývoje

Důvěra podnikatelů se v průběhu roku postupně zvyšovala a zvláště v 2. pololetí dosáhla výrazně pozitivních hodnot. Rostl také zájem po další pracovní síle, bariéra nedostatečné zahraniční poptávky se

snížila a ve zpracovatelském průmyslu bylo zaznamenáno oživení investic.

Tahounem pozitivního vývoje důvěry podnikatelů byl průmysl. Indikátor, s nepatrnými výkyvy, nepřetržitě rostl. Dařilo se zejména výrobě motorových vozidel, elektrotechnickému průmyslu a hutnictví. Zcela opačný vývoj byl v odvětví stavebnictví, kde indikátor, rovněž s nepatrnými výkyvy, nepřetržitě klesal. Pokles ve stavebnictví byl ovlivněn prudkým poklesem bytové výstavby (o více než 1/5) a v druhé polovině roku výrazným omezením financování inženýrských staveb.

Vývoj v odvětví obchodu a služeb lze v roce 2010 označit za ne-

stabilní a rozkolísaný. Růsty byly střídány poklesy.

Ze závěrů konjunkturálních průzkumů v závěru roku lze odvodit, že vývojové tendence budou pokračovat i v 1. čtvrtletí roku 2011, což podporuje i výsledek německého indexu podnikatelského klimatu IFO. Oživení bude i nadále křehké, zejména z důvodu protisměrného vývoje v průmyslu a stavebnictví, a pokračujícího kolísání v odvětvích obchodu a služeb.

Konjunkturální průzkum za prosinec 2010 v detailech najdete na www.czso.cz

Ing. Josef Vlášek
sekce produkčních statistik